

Lgp Allan Rood

Edastan teile Eesti Keskkonnaühenduste Koja (EKO) tagasiside ja ettepanekud Harju maakonna maavarade teemaplaneeringu lähteseisukohtade ja mõjude hindamise, sh keskkonnamõjude strateegilise hindamise väljatöötamise kavatsuse eelnõu kohta.

1. Teemaplaneeringu eesmärgid

- a. Eesmärkide hulka lisada vajadus lahendada teemaplaneeringuga maakasutusviiside konfliktiolukorrad koostöös kohalike omavalitsuste ja kohalike kogukondadega ning jõuda kaevandustegevuse puhul suurema sotsiaalse aktsepteeritavuseni.
- b. Eesmärk „määrata maakasutusprioriteedid lähtuvalt riigi huvist ja koostöös kohaliku omavalitsusega“ asendada „määrata maakasutusprioriteedid võttes arvesse ja tasakaalustades nii riiklikke kui kohalike huve“

2. Turbakaevandusi puudutav

2017. a aprillis kiideti Riigikogus heaks kliimapoliitika raamdokument (ametlikult „**Kliimapoliitika põhialused aastani 2050**“¹). Tegemist on arengudokumendiga, mis toetab turbaalades süsiniku säilitamist. Täpsemalt on turvasmuldade teemat käsitletud peatükkides „Põllumajandus“ ning „Metsandus ja maakasutus“. Metsanduse ja maakasutuse alavaldkonnas näeb strateegia ette, et „säilitatakse või suurendatakse soolade turbas seotud süsinikuvaru. Vältitakse soode edasist kuivendamist ning juba kuivendatud turbaaladel taastatakse võimaluse korral looduslähedane veerežiim või vältitakse alade edasist degradeerumist“ (p 28). Kliimapoliitika põhialused on muutmisel ja hetkel eelnõuna Riigikogu menetluses olevas dokumendis on kavas mh ette näha, et aastaks 2050 on Eesti kliimanetraalne riik ja et Eesti pikaajaliseks sihik on tasakaalustada kasvuhoonegaaside heide ja sidumine hiljemalt 2050. aastaks ning vähendada selleks ajaks kasvuhoonegaaside netoheide nullini.²

Looduskaitse arengukava aastani 2020 määratleb järgneva: looduslike turbaalade edasist kuivendamist tuleb vältida, eelistades turba kaevandamise jätkamist juba kuivendusest rikutud aladelt. Taastumatute loodusvarade kasutamisel tuleb järgida säästva arengu põhimõtteid. Esmajärjekorras tuleb ammendada juba avatud kaevandused. Koostatava Keskkonnavaldkonna arengukava 2030 raames alles hinnatakse turba kaevandamisega seonduvat, kuid praeguses versioonis on mullakaitse põhimõtete all käsitletud ka turvast, sh turba kasutust maavarana.

Rahvusvahelise Turbaalade Ühingu (*International Peatland Society*), mille liige on ka MTÜ Eesti Turbaliit, juhised³ näevad ette, et looduslikuna säilinud turbaaladel tuleb välistada arendustegevused, kuna need omavad negatiivset mõju kogu turbaala ökoloogiale ja hüdroloogiale.

EL bioloogilise mitmekesisuse strateegias aastani 2030 ja koostatavas EL looduse taastamise määruses on seatud ühe eesmärgina kaitsta soid ning taastada kahjustunud ja süsinikurikaste alade, sh turbaalade looduslikkust.

¹ https://www.envir.ee/sites/default/files/kpp_2050.pdf

² <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/003d65b5-04e8-47be-8a9e-b3cofid3253d/>

³ Strategy for Responsible Peatland Management,
<https://peatlands.org/assets/uploads/2019/10/srpm2019finalforprint.pdf>

Seeläbi teeme ettepaneku määratleda teemaplaneeringu raames Harjumaal need „Kaevandamisega rikutud ja mahajäetud turbaalade ning kaevandamiseks sobivate turbaalade nimekirja“ kantud sood, mis on senini looduslikuna säilinud ning vastavalt eelnimetatud strateegiatele arvata need välja võimalikest kaevandatavatest aladest.

EL looduse taastamise määruses on seatud ühe eesmärgina süsinikurikaste, sh turbaalade looduslikkuse taastamine. Teeme ettepaneku koostöös keskkonnaministeeriumiga määratleda taastamisele kuuluvad turbaalad Harjumaal kontekstis.

Täiendavad kommentaarid ja ettepanekud

Lk 18. „Turba kaevandamise võimalusi on põhjalikult arutatud erinevate huvigruppidega seadusaktide väljatöötamisel ning kaevandamise võimalused on fikseeritud keskkonnaministri määrusega nr 87 „Kaevandamisega rikutud ja mahajäetud turbaalade ning kaevandamiseks sobivate turbaalade nimekirja“. „Turba korral võib nimistusse kantud juba kasutamiseks sobilikeks hinnatud alade arv väheneda kuivõrd määruse nimekirja loomisel ei vaadeldud sotsiaalse mõju kriteeriumit.“

Nimetatud määruse osas ei ole teadaolevalt toimunud avalikke konsultatsioone - seeläbi ei ole hinnang adekvaatne, et turbakaevandamise võimalusi on põhjalikult arutatud erinevate huvigruppidega. Vastav arutelu Harjumaal kontekstis on võimalik teemaplaneeringu raames, laiemalt Eesti üleselt peaks keskkonnaministeerium selle ellu viima ühes LULUCFi, ELi elurikkuse strateegia ja looduse taastamise määruse eesmärkide täitmist käsitlevate aruteludega.

Harjumaal on ligi 18 400 ha „Kaevandamisega rikutud ja mahajäetud turbaalade ning kaevandamiseks sobivate turbaalade nimekirja“ kantud ala. ELFi poolt läbi viidud soode inventuuri andmetel on looduslikus seisundis järgmiste turbaalade osi kogupindalaga 3464 ha: **Ohepalu põhjaosa** (241 – maardla number kaardikihilt: 611 ha – loodusliku ala suurus), **Peningi** (0236a: 483 ha), **Pakasjärve** (251, mh kaitsevää keskpõlvõgonil: 700 ha), Mahtra (304: 346 ha), Orkjärve (481: 182 ha), Liivaaugu (512: 126 ha), Vonka (526: 369 ha), Suursoo (0532a: 229 ha), Rummu (Kodasoo, 215: 243 ha), vähesel määral ka Ohtu (154: 49 ha), Ääsmäe (0160a: 24 ha), Sausti (0240a: 23 ha) ja Kostivere (235: 79 ha) servaalasid. Sh väärivad Harjumaal vähemasti kolm ala (märgitud boldina) kas tervenisti või osaliselt kaitse alla võtmist vastavalt **EL bioloogilise mitmekesisuse strateegia eesmärkidele**.

Juhime tähelepanu ka sellele, et 1.01.2017 jõustunud Vabariigi Valitsuse määrus "Turba kaevandamise aastamäär ning kriitilise ja kasutatava varu suurus"⁴ eelnõu seletuskirja kohaselt on edaspidi uute alade avamine võimalik Ida-Viru, Lääne, Lääne-Viru, Põlva, Pärnu, Saare, Tartu ja Võru maakonnas. Kas kavandatavas teemaplaneeringus on seda asjaolu lähtekohana arvestatud, st hõlmatakse vaid juba kasutuses olevad või rikutud/mahajäetud turbaalad?

⁴ Seletuskiri:

<https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/01cfddd9-309d-4238-9f8e-fda194773e6d?activity=1#B20Esubl>

3. Kliimamõjude hindamine

Kliimamõjude hindamise osas ei ole eraldi välja toodud turbakaevanduste kliimamõjude hindamist. Planeeringuga soovitakse paika panna üldised põhimõtted turbaalade kasutusele võtmiseks. Planeeringuga määratakse või täpsustakse ka turbakaevandamiseks sobivad alad. Seega tuleks eraldi hinnata turbakaevanduste mõju kliimaeesmärkide saavutamisele, sh LULUCF määrusest tulenevate Eesti riigi kohustuste täitmise võimalust.

Eesti LULUCF-i sektorile on "Eesmärk 55"-ga seatud aastaks 2030 kohustus siduda vähemalt 2,5 miljonit tonni CO₂-te. Seni kehtinud eesmärk oli tagada, et aastal 2030 on saavutatud vähemalt praeguste arvestusreeglite põhjal seatud baasmäär 0,5 miljonit tonni CO₂ ekvivalendis.

07.11.2022 seisuga on maavarade registri avalikel andmetel⁵ kehtivate aktiivsete keskkonnalubadega⁶ 126 turbakaevandust kogupindalaga 21 776,95 ha. Neile lisandub koos põlevkiviga kaevandatav turvas Sirgala, Narva ja Narva põlevkivikarjäärides ligikaudu tuhatkonnal hektaril. Maavaravarude 2021 a. koondbilansi andmetel on kehtivate kaevanduslubadega aladel hästilagunenud turba aktiivse tarbevaru jääkvaru 71519,3 tuh t ning vähelagunenud turba aktiivse tarbevaru jääkvaru 20262,7 tuh t.

Taotlemisel on 07.11.2022 seisuga 24 turba kaevandamise luba kogupindalaga 6416,75 ha⁷. Lisaks koos põlevkiviga kaevandatava turvas Sirgala karjääris (aktiivne tarbevaru 147 tuh t; aktiivne reservvaru 1652 tuh t) ning koos lubjakiviga kaevandatav turvas Naistesoo lubjakivikarjääris (28 tuh t). Kokku on taotletavate lubadega aladel aktiivse tarbevaruna arvel vähelagunenud turvast 8899,883 tuh t ja hästilagunenud turvast 22998,421 tuh t.

Arvestades maavaravarude koondbilansi⁸ andmetele tuginevalt viimase 10 aasta (2012-2021) keskmist kaevandamismahtu, mis on vähelagunenud turba puhul 441,7 tuhat tonni aastas ja hästilagunenud turba puhul 332,4 tuhat tonni aastas, jaguks viimase 10 aasta keskmises tempos kaevandades aktiivsete lubadega kaetud vähelagunenud turvast 46 aastaks ja hästilagunenud turvast 215 aastaks. Taotletavate lubadega lisanduks aasta keskmisi arvestades 20 a vähelagunenud turba ning 69 aastat hästilagunenud turba kaevandamismahtu.⁹

Harju maakonna teemaplaneeringu koostamisel tuleks selles kontekstis välja selgitada ka:

- kui suurel pindalal ja milliste aktiivsete tarbevarudega on Harjumaal kehtivate lubadega turbaalasad?
- kas taotlemisel on ka uusi lube?
- milline on Harjumaal 10 a keskmine kaevandamismaht võrdluses aastase lubatud kaevandamismääraga (420 tuh t) ?

⁵ https://geoportaal.maaamet.ee/index.php?lang_id=1&page_id=874.

⁶ Maa-ameti maardlate wfs teenus <https://teenus.maaamet.ee/ows/maardlad>, kiht: aktiivne mäeeraldis, päring: maavara: T (turvas).

⁷ Maa-ameti maardlate wfs teenus <https://teenus.maaamet.ee/ows/maardlad>, kiht: ms:maeeraldis:taotletav, päring: maavara: T (turvas).

⁸ <https://geoportaal.maaamet.ee/est/Ruumiandmed/Geoloogilised-andmed/Maardlad/Maavaravarude-koondbilansid-p193.html>

⁹ Need numbrid võib läbi jagada ka aastase lubatud kaevandamismahuga kõigi maakondade peale kokku, mis on 2850 tuhat tonni: <https://www.riigiteataja.ee/akt/116062020021> Seal selgub potentsiaalne lubatud kaevandamise maht aastas, millele on kaevandajatel hetkel nõ õigustatud ootus.

- kui pikaks ajaks eelnevast lähtuvalt saab prognoosida juba olemasolevate kehtivate lubade alusel varude jätkumist?

Eesti Maaülikooli ja Keskkonnaagentuuri koostatud “Maakasutuse, maakasutuse muutuse ja metsanduse sektori sidumisvõimekuse analüüs kuni aastani 2050” kohaselt liidetakse alates 2026. aastast majandatavad märgalad LULUCFi määruse raames riiklikku KHG arvestusse: ajavahemiku 2026–2030 summaarset heitkogust võrreldakse baasperioodi (2005–2009) heitega ning vastava tehte tulemusena tekib antud kategoorias kas arvestuslik heitkogus või sidumine.¹⁰

Ühe tonni aiandusturba kaevandamine toob viidatud analüüsi kohaselt kaasa 1,47 t CO₂ emissiooni. Senises mahus aiandusturba kaevandamise jätkumisel tekib LULUCFi määruse kohaselt perioodil 2026–2030 majandatavate märgalade kategoorias arvestuslik heide, keskmiselt 1100 kt CO₂ ekv aastas. Võrdlustaseme saavutamiseks tuleks kaevandamise mahtusid vähendada 13,7% võrra, keskmiselt 89,7 kt aastas. Veelgi suurem vähendamine tooks kaasa arvestusliku KHG heite vähenemise majandatavatel märgaladel, kuna keskmine aastane heitkogus jääb baasperioodi keskmisest madalamaks. Emissioonidele lisandub kütteturbast tulenev heide, mida arvestatakse energeetikasektori aruandluses. Summaarne KHG heitkogus selles kategoorias oli 2019. aastal 1244,87 kt CO₂ ekv.

Arvestades aktiivsete lubadega realiseeritavaid kaevandusmahte ja täiendavate taotluste ulatust, on kujunemas riigi huvide konflikt turba kaevandamisega kaasnevate keskkonna- ning majanduslike mõjude ja kliimaeesmärkide vahel. Meile teadaolevalt neid vastandlikke huve kaevanduslubade väljastamise menetlustes aga ei kaaluta.

4. [Energiasalve](#) rajamine Paldiskisse

Küsimus: Kuivõrd olete arvestanud Harjumaa varustuskindlus määramisel ja teemaplaneeringu koostamisel energiasalve rajamise plaaniga Paldiskisse? Energiasalve kodulehe andmetel tekib materjal, mille tulemusena saab võtta kasutusele uue Eesti loodusvara ja ehitusmaterjali kõrgkvaliteedilise ehituskillustiku näol, täpsemalt on selleks kristallinne ehituskivi. Selle kogus on ehitamise esimeses faasis ümmardatult 15 miljonit tonni. Kuna kõige kriitilisem on seis lubjakiviga, siis eelduslikult saaks nimetatud ehituskivi teedehitusel asendada kõrgekvaliteedilist lubjakivi.

5. Sotsiaalsed mõjud

Suurema ühiskondliku aktsepteeritavuse saavutamiseks ja konfliktide vähendamiseks tuleks seada kindel puhvertsoon eluhoonete ja kaevude kaitseks, sõltumata eeldatava mõju vastavusest erinevatele piirnormidele erinevate üksikute kaevanduste kaupa. Ka mõju hindamise ja mõju hindajate töö usaldusväärsus vähendab kindlasti see, kui kaevandus rajatakse inimeste elamutest 7 meetri (Vatsla karjääri näide) või 20 meetri kaugusele ning seejuures leitakse meetodika, mille järgi hinnates jääksid kõik mõjud piirväärtuste sisse. Samas ei ole eluliselt usutav, et elumajast 7 või 20 meetri kaugusele jääv kaevandus ei mõjuta väga oluliselt inimese igapäevast elukeskkonda või ei vähenda kinnisvara väärtust. Ka normi piiresse jäävad häiringud kodust 7 meetri kaugusel on igal juhul inimese elukvaliteeti suhtes väga olulise mõjuga. Ka KeÜSi

¹⁰ <https://envir.ee/media/4036/download>

§ 3 kohaselt ei ole vastavalt seletuskirjale keskkonnanäringuks üksnes piirnorme ületavad häiringud vaid keskkonnanäringutena on käsitatavad ka sellised mõjud, mis vaatamata sellele, et need ei ületa õigusaktides sätestatud piirväärtusi, on konkreetsel juhul objektiivselt häirivad. Sellist mõju tuleks võimalusel leevendada ning selleks oleks võimalik planeeringus n.ö ühiskondliku kokkuleppena määrata eluhoonete ja kaevude kaitseks puhvetsoon. Sellise puhvetsooni määramine ei välista kaevandustegevust piirkonnas üldse ja võib vähendada teravaid konflikte ja kohtuvaidlusi, mille tõttu võib planeeritud tegevus kogumahus jääda ootele aastateks.

6. Planeeringust puudutatud Harju maakonna elanike kaasamine

Viiendas peatükis „Kaasamine ja koostöö“ oleks vaja täpsemalt lahti kirjutada kohalike elanike ja omavalitsuste kaasamise plaan. Vaja oleks tuua vähemalt see, milliste infokanalite kaudu ja millal inimesi informeeritakse, samuti kaasamiskoosolekute plaan – millal, kui palju, mitmes piirkonnas jne koosolekuid peetakse. Samuti oleks hea näha teavitamisel ja kaasamisel eeldatavat rollijaotust riigiasutuste, mõju hindamist läbiviivate ekspertide ja kohalike omavalitsuste vahel. Eesmärgiks peaks olema, et info taolise planeeringu koostamise ja selle tähenduse kohta jõuaks kõigi potentsiaalselt huvitatud Harjumaa elanikeni ning kõigil oleks realselt võimalik selles protsessis kaasa rääkida. Täpsemalt tuleks läbi mõelda, milliste meediakanalite kaudu on plaanis kohalike elanikeni jõuda, et teabe leviku mõju oleks kõige suurem.

Parimate soovidega

Tarmo Treimann
SA Keskkonnaõiguse Keskus
EKO esindaja ekspertrühmas